

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В.Г. КОРОЛЕНКА**

*для участі в щорічному конкурсі
студентських наукових робіт
«Від студентського самоврядування
– до самоврядування громад»*

**Динаміка рівня політичної активності
студентської молоді регіону
в 2004-2009 роках**

Конкурсна робота

магістрантки природничого факультету
спеціальності «Управління навчальним закладом»
Полтавського державного педагогічного
університету імені В.Г.Короленка

Кругляк Ірини Сергіївни

Науковий керівник:

доктор педагогічних наук, професор, завідувач
кафедри педагогічної майстерності та
менеджменту, декан природничого факультету
Полтавського державного педагогічного
університету імені В.Г.Короленка

Гриньова Марина Вікторівна

Полтава-2009**ЗМІСТ**

Вступ	C.3-6
Розділ I	
Політична активність студентської молоді в сучасній Україні: сутність і детермінанти	C.7-15
Розділ II	
Моделі політичної активності студентської молоді	C.16-20
Розділ III	
Динаміка рівня політичної активності студентської молоді в регіональному контексті	C.21-25
Висновки	C.26-27
Список використаних джерел та літератури	C.28-30
Додатки	C.31-38

ВСТУП

Студентська молодь — це суспільна диференційована соціально-демографічна спільнота, якій притаманні специфічні фізіологічні, психологічні, пізнавальні, культурно-освітні тощо властивості, що характеризують її біосоціальне дозрівання як здійснення самовиразу її внутрішніх сутнісних сил і соціальних якостей [7, С.33].

Студентство як і молодь в цілому тому і є специфічною спільнотою, що її суттєві характеристики і риси, на відміну від представників старших поколінь і вікових груп, знаходяться в стані формування і становлення. Сутністю молоді та проявом її головної соціальної якості є міра досягнення нею соціальної суб'єктності, ступінь засвоєння суспільних відносин та інноваційної діяльності.

Розуміння студентської молоді як субсоціальної спільноти, гетерогенної (тобто складної та багатовимірної) за характером, дозволяє виділити в її складі ряд внутрішніх гомогенних (тобто досить однорідних) груп, що об'єктивно займають в структурі суспільства відмінне положення, відрізняються широтою і змістом сфер діяльності, специфікою духовного світу і, відповідно, відіграють у процесі розвитку суспільства неоднакову роль. Такий підхід дає змогу більш адекватно і диференційовано проаналізувати окремі контингенти молоді в ході конкретно-соціологічних досліджень [7, С.33-34].

Нині в соціології молоді відбувається науковий пошук у напрямку виділення її сутнісних характеристик як особливої соціальної спільноти. Він може бути плідним у тому випадку, якщо піддати науковому аналізу провідні сфери життєдіяльності молоді і в кожній з них виділити найбільш характерні риси. Такий підхід значно відрізняється від тенденції, яка існувала в недалекому минулому, до значного звуження рамок соціального обличчя молоді її соціально-статусними характеристиками, яке впливало з відповідного звуження предмету соціології як науки про соціальну сферу в цілому до переважно соціально-структурної проблематики. Тепер на перший план, крім зазначених характеристик молоді, висуваються форми її

життєдіяльності, спосіб життя, зміст спільної та групової свідомості, а також діяльність соціальних інститутів, що покликані не лише здійснювати функцію контролю і управління процесами в молодіжному середовищі, але, перш за все, визначати запити, потреби, інтереси молоді та сприяти створенню належних умов для її ефективного соціального старту [7, С.34-35].

Молодь є найменш консервативною за своїми ціннісними орієнтаціями соціальною верствою населення, найбільш чутливо реагує на соціальні зміни, виступає своєрідним «барометром» соціально-економічного та політичного стану суспільства. Їй притаманне негативне ставлення до порушення демократичних норм, законів, моральних принципів. Можна з повним правом називати молодь, особливо студентство, «соціальним нервом суспільства».

Вона відіграє дедалі більшу роль у суспільно-політичних перетвореннях, що відбуваються в країні, активно підтримує політичний курс на здійснення демократичних реформ, бере участь у розбудові демократичного суспільства. Саме молоді люди часто ініціюють соціально-економічні, політичні і духовні зрушення, адекватні викликам часу, і тому вивчення саме його політичної активності та культури становить практичний інтерес.

Донедавна багато дослідників вказувало на низький рівень активності молоді або й взагалі на її аполітичність. За даними М. Катаєва, менше 30 % молодих людей вважають, що молодь повинна брати участь у політичному житті країни [16, С.99]. Результати опитувань, проведених Державним інститутом проблем сім'ї та молоді, Українським інститутом соціальних досліджень та центром «Соціальний моніторинг» показують, що серед молоді віком від 14 до 28 років лише 1 % бере активну участь у політичному житті [16, С.99-100].

Низька політична активність молоді пов'язувалася з явищем політичної відчуженості, причинами якої, на думку, О. Петрунько, можна вважати брак відповідної мотивації, наявність інших інтересів, індивідуально-психологічні особливості, небажання брати на себе відповідальність, негативне ставлення до політики взагалі, розчарування у певних політичних і громадських лідерах та

ідеях [16, С.100]. Помітно менше науковців на початок 2003 року відзначали протилежну тенденцію – зацікавлення молоді політичним життям. Отже, донедавна молодь вважалася пасивною й аполітичною.

Підвищену увагу до вивчення особливостей політичної активності молоді та форм її прояву обумовили події, пов'язані з президентськими виборами 2004 року. Вони показали, що в політичній свідомості молодих людей відбувся помітний зсув. Численні соціологічні дослідження почали фіксувати динаміку політичної активності молоді у бік зростання, а політична активність молодих людей набула нового спрямування і нових форм прояву. Дослідники дійшли висновку, що одним з результатів подій «помаранчевої революції» стало зацікавлення більшості молоді політичною ситуацією в країні, перехід від побутового інтересу до реальної участі.

На даному етапі у свідомості дослідників, і в громадській думці відбулися відчутні зміни в уявленнях про молодь як про соціальну групу, котрій притаманні не лише типові «молодіжні» якості, але й ряд нових ознак («соціальних новоутворень»), у тому числі й прихований внутрішній потенціал політичної активності, який за певних обставин може актуалізуватися і впливати на перебіг політичних подій. То ж не можна не погодитися з тим, що молодь є однією з найперспективніших у політичному плані соціальних груп.

Проте напередодні президентських виборів 2009 року ці ж дослідники відзначають діаметрально-протилежну тенденцію: рівень політичної активності студентської молоді різко знизився і студенти готові практично бойкотувати президентські вибори, адже практично не вірять обіцянкам, даним кандидатами під час передвиборчих перегонів.

У зв'язку з зазначеною тенденцією вивчення динаміки рівня політичної свідомості студентської молоді Полтавської області за період між президентськими виборами (інформацію про активність молоді регіону та її електоральні уподобання ми черпаємо інформацію з монографії заступника голови Полтавської обласної ради Петра Васильовича Ворони «Партії, вибори, місцеве самоврядування: Електоральний зріз уподобань виборців Полтавщини /

За ред. д. держ. упр., проф. Ю.О. Куца / П. Ворона. – Х.: Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2007. – 144 с. – (Серія «Досвід державотворення») та власного життєвого досвіду) є надзвичайно **актуальною темою**, адже залучення до своїх лав студентства є одним з першочергових завдань кожного з кандидатів.

Об'єктом дослідження виступає зміна політичних пріоритетів населення України за період між двома останніми президентськими виборами (2004 і 2009 року).

Предметом дослідження виступає динаміка політичної активності студентської молоді регіону за зазначений хронологічний період.

Метою роботи є визначення причин, які сприяли різкому зниженню рівня політичної активності студентів Полтавської області від її піку до практично мінімального рівня та розробка рекомендацій для органів місцевого самоврядування щодо можливості підвищення політичної активності студентства та залучення його до співпраці з муніципалітетами.

Для кращої реалізації мети перед дослідницею було поставлено ряд завдань:

- проаналізувати рівень політичної активності студентської молоді Полтавської області на кінець 2004 року (на основі праць місцевих дослідників та власного життєвого досвіду);
- провести соціологічне дослідження серед студентів Полтави та Кременчука та на його основі прослідкувати динаміку політичної активності студентства на кінець вересня 2009 року;
- розробити рекомендації щодо можливості залучення політично активних студентів до співпраці з органами місцевого самоврядування міста та області.

Практичне значення отриманих результатів роботи полягає в тому, що за результатами дослідження розроблені практичні рекомендації щодо можливості налагодження тісної співпраці між політично активною студентською молоддю та органами місцевого самоврядування на рівні територіальної громади міста та області.

РОЗДІЛ I

ПОЛІТИЧНА АКТИВНІСТЬ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ: СУТНІСТЬ І ДЕТЕРМІНАНТИ

Аналіз сучасного стану вивчення політичної активності істотно утруднюється тим, що існує велика кількість тлумачень терміна «політична активність», більшість з яких, до того ж, є дуже розмитими. Ці тлумачення відображають еволюцію від спеціальних до більш загальних уявлень про досліджуване явище. Нині в політологічних, соціологічних та соціально-психологічних дослідженнях поряд з дефініцією «політична активність» широко використовуються такі поняття, як «політична поведінка», «політична діяльність», «політична участь», «включеність у політичний процес» тощо. Це свідчить, що сам феномен активності є складним і багатограним. На його складність вказує неоднозначне використання поняття різними авторами: і «міра діяльності» (Д. Ольшанський), і «міра суб'єктності особистості щодо суспільства» (К. Абульханова-Славська, Г. Белицька, А. Брушлинський), і «рівень перебігу процесу» (М. Берштейн), і «ступінь взаємодії» (Л. Рубінштейн), і «сукупність ініціативних дій суб'єкта, обумовлених його внутрішніми протиріччями, опосередкованими впливами навколишнього середовища» (А. Дегтярьов). Відтак все це дає підстави стверджувати, що поняття «політична активність», з одного боку, розглядається як синонімічний ряд, а з іншого – має різні тлумачення [11, С.320].

Серед усього розмаїття визначень бачимо: одні автори наголошують на світоглядно ціннісній, а інші – і їх помітна більшість – на діяльнісній, поведінковій стороні політичної активності. Так, С. Рощин вважає, що політичну активність можна розуміти як прояв інтересу до політичного життя суспільства або як участь у ньому в тих чи інших формах. Він зазначає, що головною умовою прояву і в першому і в другому випадку є відповідна потреба особистості [8, С. 284]. Тож політичний інтерес і політична потреба розглядаються як рушійні джерела активності людини в суспільно-політичному

житті. В. Немировський також вказує на необхідність дослідження як політичного інтересу (читання політичної преси, обговорення політичних подій), так і реальної діяльності (участь у політичних мітингах, контакти з політичними партіями і діячами, відвідування партійних зібрань тощо). С. Туманов основну увагу приділяє аналізу політичного інтересу та електоральної активності молоді [8, С.284-285].

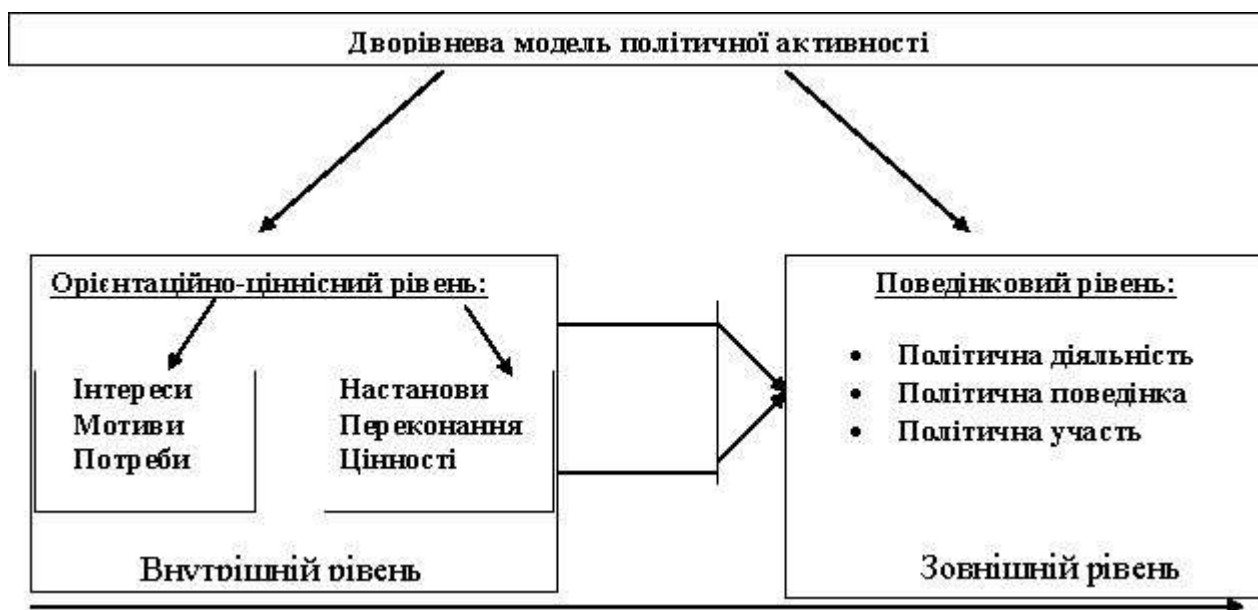
У визначенні російського політолога Д. Ольшанського політична активність – це діяльність політичних груп або індивідів, пов'язана з наміром розвитку або зміни політичного чи соціально-економічного ладу та відповідних соціально-політичних інститутів. На індивідуальному рівні політичну активність вчений розглядає як сукупність проявів життєдіяльності людини, в яких відбивається його прагнення брати активну участь в політиці, захищати свої права та інтереси [8, С.285].

Українська дослідниця Н. Дембицька визначає політичну активність як функціональний прояв особистості в політичній діяльності, котра, у свою чергу, впорядковується самим суб'єктом. Стаючи суб'єктом владних відносин, особистість вибудовує власну систему політичних дій, структуруючи її певним чином, але у відповідності до вимог політичної системи і власної політичної культури [8, С.285-286].

Цікавим, на нашу думку, є підхід до визначення терміну «політична активність» російським вченим А. Дегтярьовим: це „всі види і засоби впливу політичного суб'єкта на об'єктивний світ і інших суб'єктів політики. Різноманітність політичної активності проявляється у її різних формах (і їх комбінаціях), «розпредметнення» влади тих, хто управляє, і впливу тих, ким управляють. У цьому значенні політична активність є сукупністю елементарних політичних дій (акцій), кожна з яких, за М. Вебером, співвідноситься з діями інших людей і орієнтується на них [2, С.229]. Політична діяльність, поведінка і спілкування являють собою відповідно різні форми і способи інтерпретації активності, коли увага концентрується на засобах державного впливу суб'єкта на об'єкт (діяльність) або на зміну особистої ролі і позиції суб'єкта (поведінка), або

ж, нарешті, на міжсуб'єктних взаємовідносинах (спілкування)». Саме в такому підході є певне розуміння того, чому форми політичної активності збігаються, або ототожнюються, або замінюються у своєму визначенні через форми й типи політичної участі, політичної діяльності чи політичної поведінки.

Аналіз підходів до означеної проблеми дозволив нам сформулювати власне визначення політичної активності: це складне багатокомпонентне психічне утворення, яке базується на потребах, інтересах особистості, реалізується в системі цільових настановлень, ціннісних орієнтацій та ставлення, що існують як внутрішня готовність до дії та які регулюють індивідуальну поведінку. Отже, політична активність може розглядатися з точки зору двох рівнів: орієнтаційно-ціннісного (внутрішнього) рівня, який становить підґрунтя для другого – поведінкового (або зовнішнього) рівня. Тож модель політичної активності може бути представлена таким чином [2, С.230]:

Представлена модель наочно демонструє, що політична активність людини обумовлюється глибинними особистісними структурами, які становлять мотиваційно-ціннісну сферу її життя (інтересами, мотивами, потребами, настановленнями, переконаннями, цінностями). На цьому рівні політична активність не обов'язково означає безпосередню участь у політичному житті. Це скоріше своєрідна психологічне прилучення до нього: глибоке переживання гострих соціально-політичних проблем, бажання сформувати певну соціальну

позицію тощо. З іншого боку, саме на цьому рівні акумулюється потенціал активності, внутрішня готовність до дії, які проявляються в різних діяльнісних (поведінкових) формах політичної участі. Саме цінності – суб'єктивні уподобання людей, їх уявлення про бажані та небажані події, їх суспільну значущість – багато в чому обумовлюють специфіку поведінки особистості та її політичну діяльність [22, С.810-211].

І тут не можна не відзначити, що після „помаранчевих подій” мотиваційно-ціннісна сфера життя сучасного молодого покоління набула помітних змін: психологічна включеність молоді в суспільно-політичне життя виявилася настільки потужною, що спричинила її включення й на рівні реальної участі та активних дій.

Досліджуючи феномен політичної активності, необхідно зосередити увагу на її формах. В межах цієї статті не будемо наводити вичерпний перелік усіх можливих форм політичної активності, а лише розглянемо окремі їх класифікації.

Зазначимо, що при розгляді форм політичної активності різними авторами невизначеність цього поняття не зменшується. Так, «голосування» одні дослідники розглядають як форму (акт), прояв політичної поведінки (О. Шестопал, Л. Мілбрайт, Г. Дилигенський), інші – як форму політичної участі (А. Марш, Н. Смелзер), ще інші – як ситуаційний прояв політичної активності під час голосування (Н. Колмакова, Г. Бадзагуа, В. Барінова та інші). Так само й «мітинги» одні дослідники вважають формою політичної участі (А. Марш, Д. Ольшанський), інші – формою політичної поведінки (Л. Мілбрайт), ще інші – проявом активних політичних дій (В. Жуков, Б. Краснова), а дехто (наприклад, Б. Мар'єнко) – формою політичної активності [12, С.82-83].

Існує кілька підходів до класифікації форм політичної активності. Найбільш поширений – поділ їх на «конвенційні» (легітимні) і «неконвенційні» (нелегітимні). Цю класифікацію використовують як вітчизняні, так і зарубіжні дослідники.

Конвенційні форми політичної активності цілком узгоджуються з правилами і нормами (передусім правовими), які існують в суспільстві, і варіюють від абсентеїзму до участі в політичних організаціях. Неконвенційні форми виходять за межі чинних правил і норм і варіюють між «м'якими» (підписання петицій, участь у санкціонованих мітингах і страйках) та «жорсткими» або й протизаконними (захоплення приміщень, погроми, нищення майна, голодування, прояви екстремізму тощо) політичними діями.

Російські і українські дослідники відзначають, що політична активність має й свої особливості і, відповідно, прояв в неоднакових формах в умовах демократичного і недемократичного (перехідного, додемократичного) суспільства. У демократичних суспільствах вона проявляється у таких формах, як голосування на виборах різних рівнів, референдумах, участь в управлінні, в місцевому самоврядуванні, в діяльності парламенту. Крім того, наприклад, в ході передвиборчої кампанії чимало людей залучається до різних форм практичної активності – збирання підписів, зустрічі з кандидатами, мітинги, демонстрації, пікети, наметові містечка тощо [12, С.85-86].

Демократичні конституції передбачають і різні форми прямого впливу громадян на органи влади при прийнятті рішень, зокрема, законні форми демонстрацій, мітингів, збирання підписів під петиціями, безпосередні контакти з офіційними особами. О. Шестопал у праці «Людина і політика» згадує і про такі форми політичної активності, як страйки, антивоєнні демонстрації, захоплення порожніх приміщень безпритульними тощо [16, С.101]. У недемократичних суспільствах, де обмежуються політичні права і свободи, політична активність переважно формальна і найчастіше проявляється лише в участі у виборах. Неконвенційні ж форми політичної активності жорстко переслідуються владою.

Російські політологи В. Жуков і Б. Краснова розглядають політичну активність особистості у двох аспектах: по горизонталі та по вертикалі, у вигляді своєрідної матриці. Критеріями вони вважають, по-перше, різні форми прояву активних політичних дій, наприклад, членство в партіях, робота в державних

структурах, участь в мітингах, рухах тощо, а по-друге, активність суб'єкта в будь-якому окремо взятому виді діяльності [8, С.287-288].

Політичний психолог Д. Ольшанський бере за основу своєї класифікації «мобільні» (активні) та «імобільні» (латентні, неактуалізовані) форми політичної активності. Активних форм він називає шість:

1) найпростіші реакції (позитивні і негативні) на імпульси-подразники, які надходять від політичної системи, її інститутів та їх представників, але не пов'язані з необхідністю високої особистої активності людини;

2) участь у діях, пов'язаних з делегуванням особистих повноважень (найяскравіший приклад – електоральна поведінка), виконання окремих ситуаційних, одноразових доручень;

3) особиста участь в діяльності політичних організацій, відвідування зборів та інших заходів;

4) виконання відносно постійних конкретних політичних функцій в межах інститутів політичної системи або опозиційних їй;

5) пряма політична дія – вихід з товаришами на мітинги, допомога в побудові барикади, участь в політичних сутичках тощо;

6) активна, в тому числі керівна, діяльність в позаінституційних політичних рухах, спрямованих проти існуючої політичної системи з метою добитися її заміни чи радикальної перебудови, часто це лідерство у натовпі, налаштованому на злам політичної системи [8, С.288-289].

Серед «імобільних» форм Д. Ольшанський виокремлює чотири основні форми:

1) повна виключеність із політичних взаємин, обумовлена низьким рівнем громадянського розвитку;

2) політична виключеність як результат надмірної бюрократизації – самої панівної політичної системи, низьким зворотним зв'язком між цією політичною системою і громадянським суспільством в цілому, розчаруванням людей в політичних інститутах;

3) політична апатія як форма неприйняття політичної системи, нав'язаної людям ззовні – наприклад, в результаті програшу війни і завоювання країни ворогом;

4) політичний бойкот як прояв активної ворожості до політичної системи та її інститутів [8, С.285-289].

Смисловий вимір «активність – пасивність» як критерій для визначення рівня і форм політичної активності досить популярний серед дослідників. Так, політичний психолог Б. Мар'єнко пропонував розглядати політичну активність у вигляді континууму, на одному з полюсів якого – політична пасивність (абсентеїзм виборців, політична іммобільність), а на протилежному – політична гіперактивність та екстремізм (від участі у пікетуваннях, страйках до терористичних дій та громадянської війни) [12, С.86].

Конкретні форми політичної участі розглядаються у працях В. Петухова (починаючи від різних проявів політичного інтересу і закінчуючи реальними способами впливу на владу – участь у виборах і референдумах, мітингах, голодуваннях, у діяльності політичних партій та суспільних організацій, звернень до органів влади тощо).

Форми політичної активності, які розглядалися вище, можна вважати класичними. Однак слід зауважити, що з розвитком новітніх технічних засобів масової комунікації, їх дедалі більшим застосуванням у політиці, такі форми істотно змінюються і вдосконалюються. Розширення мережі Інтернет відкриває нові можливості для залучення молоді до політичної активності. Відтепер для того, щоб поспілкуватися з кандидатом чи лідером політичної партії під час виборів, не обов'язково йти на зустріч з ними – це можна зробити завдяки Інтернету. Спілкування з однодумцями в чатах і форумах, можливість спілкування з кандидатами чи лідерами політичних партій, благодійні внески на фінансування кампанії тощо – все це сприяє появі нових форм політичної активності і, як свідчать дослідження, підвищенню її рівня. Так, Economics and Social Research Council (ESRC) за результатами досліджень 2002 року дійшли висновку, що молодь набагато легше зацікавити політикою, використовуючи

Інтернет, а не традиційні методи. За даними Інтернет-опитування, молодь Великої Британії віком 15 – 24 років утричі частіше проявляє свою політичну активність через Інтернет, ніж звичайними засобами [17, С.322-323].

Як з'ясувалося, 63 % користувачів Інтернет, які хоча б один раз контактували з якоюсь політичною організацією, ніколи б не стали робити це за допомогою пошти чи телефону. Крім того, 30 % користувачів, які вступили в онлайн-листування з політичними організаціями, стають більш зацікавленими і компетентними в політиці. А 22 % користувачів мережі Інтернет частіше, ніж пересічні громадяни, вступають в політичну дискусію [17, С.323].

Аналіз результатів досліджень, проведених американськими вченими під час виборчих кампаній, дозволяє виокремити форми політичної активності Інтернет-аудиторії, в тому числі й молоді. До них можна віднести: знайомство з політичними новинами, передплата розсилання політичних новин, онлайнове листування з кандидатами електронною поштою, участь в політичних дискусіях на форумах і чатах, голосування за кандидатів в онлайн-опитуваннях, фінансові внески на підтримку кандидата, поширення інформації про те, де можна голосувати, куди звертатися у випадку непередбачуваних проблем в день голосування, права виборців, висловлення власної політичної позиції в індивідуальній творчості (анекдоти про вибори, відеокліпи, ігри, вірші тощо).

Причому ці зміни стосуються не лише молоді розвинутих країн – вони спостерігаються і у нас. Незважаючи на те, що українська Інтернет-аудиторія не така чисельна, як в розвинених країнах, тенденція до її збільшення в останні роки зберігається. Мережа Інтернет починає відігравати дедалі помітнішу роль в політичному житті країни (варто нагадати, що найвірогіднішою причиною загибелі Г. Гонгадзе стала його діяльність в Інтернет-виданні [17, С.324].

Помітне зростання Інтернет-аудиторії було зафіксовано під час президентської кампанії 2004 року, і вже зараз можна говорити, що молодіжна Інтернет-аудиторія вдавалася до деяких з вище перелічених форм політичної активності. Зростання виявилось настільки швидким, що, залишаючись практично невідконтрольним (на думку багатьох політиків), Інтернет становить

собою «загрозу національній безпеці». Тому не дивно, що вже протягом кількох років обговорюються і навіть приймаються якісь рішення для запровадження засобів контролю електронної мережі. Це відома практика: коли ніхто не знає, що робити з новим і невідомим, то за традицією пропонуються заходи заборонного характеру.

Так чи інакше, підключення дедалі більшої кількості молоді до мережі Інтернет надає політичній активності нового спрямування, викликає до життя нові її форми, причому не лише на когнітивному рівні, а й на рівні поведінки.

Таким чином, серед форм політичної активності можна виокремити класичні, які, в свою чергу, поділяються на «мобільні» (активні) (до яких відносимо 1) найпростіші реакції (позитивні і негативні) на імпульси-подразники, які надходять від політичної системи; 2) участь у діях, пов'язаних з делегуванням особистих повноважень (найяскравіший приклад – електоральна поведінка); 3) особиста участь в діяльності політичних організацій, відвідування зборів та інших заходів; 4) виконання відносно постійних конкретних політичних функцій; 5) пряма політична дія; 6) активна, в тому числі керівна, діяльність в позаінституційних політичних рухах, спрямованих проти існуючої політичної системи) та «імобільні» (латентні, неактуалізовані), серед яких виділяємо 1) повну виключеність із політичних взаємин, обумовлена низьким рівнем громадянського розвитку; 2) політичну виключеність як результат надмірної бюрократизації – самої панівної політичної системи, низьким зворотним зв'язком між цією політичною системою і громадянським суспільством в цілому, розчаруванням людей в політичних інститутах; 3) політичну апатія як форма неприйняття політичної системи, нав'язаної людям ззовні – наприклад, в результаті програшу війни і завоювання країни ворогом; 4) політичний бойкот як прояв активної ворожості до політичної системи та її інститутів). Однак, як підтверджують дослідження, однією з найбільш дієвих форм залучення молоді до політичної діяльності є мережа Інтернет.

РОЗДІЛ II

МОДЕЛІ ПОЛІТИЧНОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Із часів харизматичного Мао та полум'яного Че Гевари вважають, що студентство є найбільш радикальною та політично активною частиною населення. Однак постійне використання цього ресурсу в буденних політичних баталіях, відверте ігнорування реальних інтересів молоді та майже незмінне «нагинання» на виборах і в передвиборний період, робить свою витверезувальну справу.

Єдиним випадком в Україні, коли суспільство спостерігало виключення з правил, була «помаранчева революція» 2004 року, яка була зроблена, за великим рахунком, руками студентів, переважно київських вишів.

Що керувало студентством під час цих подій? Яких моделей політичної активності вони дотримувалися? На основі типологій політичних суб'єктів Л. Мілбраса, М. Каазе й А. Маша, М. Головатого та Г. Новічкова спробуємо отримати повну відповідь на дане запитання [14, С.14].

Запропонована нами класифікація моделей політичної активності студентської молоді побудована за критерієм «мотив – значущість – прояв» і зосереджує основну увагу на суб'єктивних характеристиках явища політичної активності, до яких відносимо *мотиваційні* (сукупність мотивів, що керують поведінкою молодої людини та сприяють її залученню до політики), *ціннісно-орієнтаційні* (набір актуальних цінностей та ціннісних орієнтацій молоді в даному суспільстві, що інтеріоризовані особистістю, а також специфічних особистісних цінностей молодої людини), *цілеорієнтовані* (особисті цілі, на досягнення яких спрямована діяльність індивіда). На основі даних мотивів виділяємо сім моделей «політично активної студентської молоді» [14, С.14-17]:

«Конформісти» – цей тип людей, в основному, не цікавиться політикою. Вони несвідомо втягуються в політичні процеси завдяки впливу зовнішніх факторів, оточення. До цього типу відносимо: молодих людей, що проживають на території, де загальний рівень політичної активності населення

є високим, і вони, в силу власної конформності, підкоряючись традиції, вступають в політику; молодь, яка розпочинає політичну діяльність під впливом друзів, знайомих, а частіше – родичів, які є активними в політиці. Цими людьми керують традиційні мотиви, небажання відрізнятись від основної маси, прагнення догодити близьким, наслідувати поведінку інших.

«Прагматики» – цій моделі притаманна дещо вища ступінь зацікавленості політикою, проте не як сферою діяльності, а як інструментом. Для них політика не є ціллю, а лише засобом її досягнення, задоволення власних потреб та інтересів. Цей тип політичної людини доволі поширений в наш час. Участь в політиці, в основному, ситуативна – в періоди, коли зростає можливість отримати певну винагороду за власну діяльність. А оскільки політика, певною мірою, виступає в якості оплачуваної праці, то для даного типу людей політична активність – це просто спосіб заробити гроші. Вони, зазвичай, є членами численних політичних партій, які користуються підтримкою вагомих бізнесових структур. Часто ідеологія партії є прямо протилежною особистим переконанням особи.

«Учні» – в молодих людей даного типу переважають пізнавальні мотиви. Для них участь в політиці – можливість здобути певні знання, навички, задовольнити цікавість, отримати стійке уявлення про світ. Для «учня» характерні дитяча допитливість, прагнення все побачити в дії. Часто здобуті знання не лише дають людині уявлення про особливості функціонування політичної системи, а й піднімають її в очах однолітків, менш обізнаних в даних питаннях. Молодь, як активну соціальну групу політика цікавить як щось потаємне, невідоме, а динамізм політичних подій змушує бути включеним та здобувати новий досвід.

«Гравці» – людина, яку цікавить та приваблює політика сама по собі, власне як сфера діяльності. Цей тип людей сприймає політику як захоплюючу гру, в якій можна виступати не лише спостерігачем, а й учасником. Для них перемога не основне (проте й не останнє), головне – процес. Політичні перипетії, тертя, скандали сприймаються такими людьми як театральне

дійство, яке спонукає аналізувати поведінку акторів, наслідувати її, приміряючи на себе їхні ролі. Участь в політичному житті в даному випадку не особливо залежить від зовнішніх чинників, стимулів та винагород, а забезпечує можливість займатися цікавою справою, само реалізуватися. Іноді така активність переростає в професійну діяльність.

«Диктатори» – люди цього типу доволі егоцентричні, владолюбні, прагнуть визнання й поваги з боку оточуючих. Політика для них виступає засобом підвищення власного статусу, здобуття додаткових важелів впливу, влади над іншими. Часто це супроводжується бажанням відчувати свою перевагу над оточуючими, навіть через їх приниження. Можливою причиною такої поведінки є комплекс меншовартості, але лише в крайніх його проявах, адже прагнення отримати владу над людьми в певній мірі притаманне більшості людей, як один з найдавніших мотивів людської діяльності. Якщо потреба у владі задовольняється, ці люди проявляють себе авторитарними лідерами, вимагаючи повної підконтрольності підлеглих.

«Ідеологи» – тип людей, які є переконаними прихильниками певної ідеології. Внутрішнє відчуття приналежності до певної течії, політичного напрямку не дозволяє їм залишатись осторонь від політики. Вони прагнуть відчувати єдність з людьми таких самих переконань, об'єднати зусилля для досягнення спільної мети. Для них характерне співпадіння внутрішніх переконань, цінностей, ідеалів з цінностями, принципами та постулатами партії. Саме така відданість характерна для молоді, схильної ідеалізувати. Проте має місце деяка вузькість світогляду, некритичність мислення. Діяльність в політичному житті буде продовжуватися доти, доки не настане розчарування у власних ідеалах чи носіях цих переконань.

«Місіонери» – цей тип людей характеризується притаманною для попередньої моделі вірою в ідеали, але значно загостренішою. Ця віра підсилюється переконанням у власній «обраності» для здійснення вищого покликання. Люди цього типу розуміють недосконалість світу і прагнуть його змінити на краще. Юнацький максималізм – характерна риса «місіонера»,

поряд з наполегливістю та відданістю. Як правило, мотиви, що керують такими людьми, пов'язані з бажанням перетворити світ. Тому вони налаштовані на професійну політичну діяльність, важко йдуть на компроміс, проте здатні залучати на свій бік маси, часто володіють сильною особистою харизмою.

Описані вище моделі є, так би мовити, «чистими типами» політичної людини, тому рідко зустрічаються в реальному житті. Значно частіше можна помітити змішані типи, утворені накладанням однієї моделі на іншу. Це пов'язано з тим, що в особистісній мотивації зазвичай важко виділити головний фактор.

Якщо уважно проаналізувати запропоновані моделі політичної активності, приходимо до наступних висновків: у 2004 році переважна більшість студентів дотримувалася «позитивних» моделей політичної активності, серед яких найбільш поширеними були «учень», «ідеолог» та «місіонер», були звичайно й інші моделі політичної активності, найбільш поширеною серед яких були «прагматики», які працювали на всі політичні сили незалежно від їх ідеологічних програм, проте їх кількість у порівнянні з попередніми моделями була значно меншою.

У 2004-2005 роках студентство сліпо вірило в те, що «ми почнемо жити краще уже завтра», що «бандити сидітимуть у тюрмах», а ідеали демократії нарешті будуть втілені й в Україні. З притаманним юнацьким максималізмом усі хотіли змінити світ на краще, вберегти його від засилля кримінальних елементів та застосування адмінресурсу. Студенти усєї України виходило на центральні площі своїх міст, облаштовували наметові містечка і готові були абсолютно безкорисно стояти в мороз і холод до остаточної перемоги демократії.

Проте уже напередодні президентських виборів 2009 року переважна більшість представників студентської молоді є «прагматиками», які ладні відстоювати інтереси будь-якої політичної сили за належну матеріальну винагороду. «Учні», отримавши гіркий урок, набули гіркого досвіду участі у

політичній кампанії, яка закінчилася цілковитим зруйнуванням гасел та ідеалів, які так гарно звучати з вуст політиків, «ідеалісти» та «місіонери», сім'ї яких часто розлучалися через політичні розбіжності, відчувають себе зрадженими і вважають ганебним говорити про те, що вони «були на Майдані» й вірили політикам, які їх жорстоко обманули, інертно відносяться до будь-яких обіцянок політиків, адже впевнені, що все одно дотримані вони не будуть.

Й «учні», й «ідеалісти», і «місіонери» поступово перетворилися у «прагматиків», політична активність яких зростає циклічно – від однієї виборчої кампанії до наступної, а оскільки виборчих процес у територіальній громаді міста Полтави та області триває практично безперервно, то участь у виборах стала майже роботою для більшості студентів, які репрезентують дану модель.

РОЗДІЛ ІІІ

ДИНАМІКА РІВНЯ ПОЛІТИЧНОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В РЕГІОНАЛЬНОМУ КОНТЕКСТІ

З метою виявлення рівня політичної активності студентської молоді у місті Полтави та віднесення їх до певної моделі політичної активності, 15-20 вересня 2009 року авторкою було проведене соціологічне опитування на дану тему серед студентів полтавських вишів ІІІ-ІV рівня акредитації.

У опитуванні взяло участь 500 осіб: з них – 300 студентів Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка та по 50 – Української медичної стоматологічної академії, Полтавської державної аграрної академії, Полтавського університету споживчої кооперації України та Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка.

З метою визначення рівня політичної активності полтавських студентів у 2004 році були опитані магістранти, які, будучи студентами І курсів брали безпосередню участь у попередній президентській кампанії; для виявлення рівня політичної активності студентів у 2009 році – студенти ІІІ-ІV курсів, політична позиція яких є більш сформованою у порівнянні зі студентами молодших курсів.

Аналізуючи результати опитування, можемо сміливо стверджувати те, що серед студентів, яких традиційно вважають найбільш політично активною верствою населення, надзвичайно низький рівень політичної активності, про що свідчить те, що політично активними себе вважають менше половини опитаних респондентів (48%), у той час як 42% не вважають себе такими (див. дод. А, Б).

Різку зміну моделей політичної активності студентів підтверджує те, що лише 18% респондентів беруть участь у виборчих кампаніях у в'язку з тим, що є прихильниками програм політичних партій і рухів, у той час як 43% респондентів до участі в передвиборчих кампаніях спонукає необхідність поліпшення власного фінансового становища. Рівень аполітичності студентів

підтверджує те, що 31% респондентів узагалі не бере участь у передвиборчих кампаніях.

Запропонувавши студентам порівняти свою прихильність до політичних партій та рухів у 2004 році й на даний момент, ми отримали наступні результати: найбільше прихильників у 2004 році мали політичні сили демократичного спрямування – 62%, політичні сили націоналістичного та лівого спрямування підтримували відповідно 12 та 10% опитаних респондентів, консерватори, ліберали та політичні сили іншого спрямування користувалися підтримкою 4% опитаних респондентів, у той час як не підтримували жодної політичної сили все ті ж 4% (див. дод. А, Б).

На даному етапі найбільшим рівнем довіри та підтримки серед студентської молоді продовжують користуватися демократичні сили – 34%, які для переважної більшості респондентів репрезентує як провладні, так і опозицій партії та блоки. Популярність націоналістів та лібералів залишилася на тому ж рівні – 12 та 4% відповідно. Збільшили свою підтримку політичні сили консервативного спрямування: з 4 до 10%, популярність лівих навпаки зменшилася – з 10 до 6%. Особливо показовим є той факт, що 32% респондентів не підтримують жодну політичну силу, в той час як у 2004 році ця кількість була на рівні 4% (див. дод. А, Б).

Падіння політичної активності студентів Полтавщини проектується на загальний рівень політичної активності населення регіону, яка постійно знижується, а у 2010 році може досягти критичної точки. Як стверджує дослідник Петро Ворона у своїй монографії «Партії, вибори, місцеве самоврядування: Електоральний зріз уподобань виборців Полтавщини» у парламентських виборах 1998 року участь у голосуванні взяло 76,6% виборців, виборах 2002 року – 75,1%, виборах 2006 року – 69,52% [3, С.103-104]. Виходячи з цієї тенденції та результатів нашого опитування, можемо припустити, що у виборах Президента України 2010 року візьме участь ще менша кількість виборців.

Ще однією тенденцією є зростання недовіри до політичних сил та кандидатів: так, спираючись на дослідження П. Ворони, можемо стверджувати, що на парламентських виборах 2002 року 2,4% виборців Полтавщини не підтримали жодну з політичних сил, на виборах 2006 року цей показник зріс до 2,84% [3, С.103-104]; за інформацією офіційного сайту Центральної виборчої комісії України (www.cvk.gov.ua) під час повторного голосування у II турі виборів Президента України 26 грудня 2004 року жодного з кандидатів не підтримало 3,51% населення Полтавщини. У зв'язку цієї тенденцією та результатами опитування, робимо висновок про те, що рівень непідтримки кандидатів, навіть у II турі, значно зростає.

Для підтвердження даного припущення наведемо наступні дані, отримані під час проведення нами опитування: у Президентських виборах 2004 року брали участь 88% студентів Полтавщини, у той час як решта 12 не брали в них участь з поважних причин. У 2009 році серед студентської молоді готові взяти участь у голосуванні лише 54% респондентів, 16% не визначилися, а 30 – точно не будуть брати участь у голосуванні (див. дод. А, Б).

Таким цифрам сприяє значне зниження політичної активності студентської молоді у порівнянні з 2004 роком. Зокрема, лише 4 % респондентів відповіли, що їх рівень політичної активності підвищився, адже в умовах економічної і політичної кризи вона має важливе значення; ще 4% респондентів стверджують, що рівень політичної свідомості в них залишився на тому ж рівні, у той час як у 62% респондентів рівень політичної активності знизився, оскільки політики не виконали своїх обіцянок. Особливо показовим є показник аполітичності студентства: 30% респондентів узагалі не цікавляться політичним життям в країні (див. дод. А, Б).

Низький рівень політичної активності студентства Полтавщини ілюструє і той факт, що лише 7% опитаних нами респондентів є членами політичних партій, у той час як 93% респондентів не мають у себе кишені партквитків, оскільки він їм просто не потрібний. Проте 56% респондентів, значну частину з яких складають студенти-магістранти Полтавського державного

педагогічного університету імені В.Г. Короленка, не проти бути обраними депутатами місцевих рад (що згідно чинного законодавства можна зробити лише будучи членом політичної партії), у той час як 32% від такої пропозиції категорично відмовилися.

Однак лише 32% з цих респондентів готові взяти на себе відповідальність за стан справ у Полтавській територіальній громаді у разі призначення на вагому посаду в місцевому самоврядуванні; 56% – не готові брати на себе такий тягар відповідальності за добробут жителів територіальної громади міста та області, а 12% (у випадку якби вони були депутатами місцевих рад) у випадку несення персональної відповідальності за стан справ у Полтавській територіальній громаді відмовилися в від займаної посади.

Для підвищення політичної активності студентської молоді наші респонденти пропонують наступні варіанти: «омолодити» списків кандидатів до Верховної та місцевих рад (16%), виконувати політичним силам свої передвиборчі обіцянки (12%), політичну активність 24 % респондентів підвищити неможливо, вона й надалі буде низькою; однак, на думку 46% респондентів, найбільш оптимальним варіантом підвищення їх політичної активності стало б створення молодіжної політичної партії чи руху, сформованої виключно з представників студентської молоді (див. дод. А, Б).

Однак дані форми підвищення політичної активності студентства можливі лише зі зміною законодавчих актів, які регулюють виборчий процес (наприклад, встановлення квоти для представників студентської молоді у списках політичних партій та блоків) та значного зростання політичної активності органів студентського самоврядування, яке, проте, першочерговим завданням має бачити захист інтересів студентства, а не бути «інкубатором для майбутніх політиків».

Оскільки і перше, і друге в найближчий час малоімовірно, вирішення даного питання, на нашу думку, мають взяти на себе органи місцевого самоврядування, приділяючи увагу не лише лідерам студентського

самоврядування, а усім студентам, які прагнуть підвищити свій рівень політичної активності.

Таким чином, аби підвищити політичну активність студентської молоді на Полтавщині, органам місцевого самоврядування необхідно впроваджувати дієві заходи, спрямовані на правову просвіту молоді як учасника виборчого процесу, роз'яснювати їй необхідність участі у голосуванні на місцевих виборах. Також потрібно активніше залучати молодих людей до організації виборів – роботи у складі виборчих комісій, офіційному спостереженні тощо.

Для продовження розвитку структур співпраці молоді з органами місцевого самоврядування на кшталт молодіжних парламентів, муніципалітетів, рад, необхідним є становлення договірної форми взаємодії, коли співпраця базується на чітко визначених принципах та процедурах, які закріплюються відповідною угодою між молодіжною структурою та органом місцевого самоврядування.

Також реальній участі молоді в ухваленні рішень на місцевому рівні сприятиме подальше запровадження систематичних громадських слухань із проблем, які прямо або опосередковано стосуються молоді.

ВИСНОВКИ

Молодь є найменш консервативною за своїми ціннісними орієнтаціями соціальною верствою населення, найбільш чутливо реагує на соціальні зміни, виступає своєрідним «барометром» соціально-економічного та політичного стану суспільства. Їй притаманне негативне ставлення до порушення демократичних норм, законів, моральних принципів. Можна з повним правом називати молодь, особливо студентство, «соціальним нервом суспільства».

На даному етапі у свідомості дослідників, і в громадській думці відбулися відчутні зміни в уявленнях про молодь як про соціальну групу, котрій притаманні не лише типові «молодіжні» якості, але й ряд нових ознак («соціальних новоутворень»), у тому числі й прихований внутрішній потенціал політичної активності, який за певних обставин може актуалізуватися і впливати на перебіг політичних подій. То ж не можна не погодитися з тим, що молодь є однією з найперспективніших у політичному плані соціальних груп.

Проте напередодні президентських виборів 2009 року ці ж дослідники відзначають діаметрально-протилежну тенденцію: рівень політичної активності студентської молоді різко знизився і студенти готові практично бойкотувати президентські вибори, адже практично не вірять обіцянкам, даним кандидатами під час передвиборчих перегонів.

Виокремивши за критерієм «мотив – значущість – прояв» моделі політичної активності студентської молоді – «конформісти», «прагматики», «учні», «гравці», «диктатори», «ідеологи», «місіонери», можемо стверджувати, що у 2004 році переважна більшість студентів дотримувалася «позитивних» моделей політичної активності, серед яких найбільш поширеними були «учень», «ідеолог» та «місіонер», були звичайно й інші моделі політичної активності, найбільш поширеною серед яких були «прагматики», які працювали на всі політичні сили незалежно від їх ідеологічних програм, проте їх кількість у порівнянні з попередніми моделями була значно меншою.

Проте уже напередодні президентських виборів 2009 року переважна більшість представників студентської молоді є «прагматиками», які ладні відстоювати інтереси будь-якої політичної сили за належну матеріальну винагороду. «Учні», отримавши гіркий урок, набули гіркового досвіду участі у політичній кампанії, яка закінчилася цілковитим зруйнуванням гасел та ідеалів, які так гарно звучали з вуст політиків, «ідеалісти» та «місіонери», сім'ї яких часто розлучалися через політичні розбіжності, відчувають себе зрадженими і вважають ганебним говорити про те, що вони «були на Майдані» й вірили політикам, які їх жорстоко обманули, інертно відносяться до будь-яких обіцянок політиків, адже впевнені, що все одно дотримані вони не будуть.

Основним результатом проведеного авторкою соціологічного опитування на дану тему серед студентів полтавських вишів III-IV рівня акредитації став показник аполітичності студентської молоді міста: 42% респондентів не вважають себе політично активними, 31% не бере участі у виборчих кампаніях, 30% не цікавиться політичним життям, 32% не довіряють жодній з політичних сил, 30% точно не братиме участі у Президентських виборах 2010 року, а рівень політичної активності 24% респондентів підвищити ніяк не можна.

Однак аби підвищити політичну активність студентської молоді на Полтавщині, органам місцевого самоврядування необхідно впроваджувати дієві заходи, спрямовані на правову просвіту молоді як учасника виборчого процесу, роз'яснювати їй необхідність участі у голосуванні на місцевих виборах. Також потрібно активніше залучати молодих людей до організації виборів – роботи у складі виборчих комісій, офіційному спостереженні тощо.

Для продовження розвитку структур співпраці молоді з органами місцевого самоврядування на кшталт молодіжних парламентів, муніципалітетів, рад, необхідним є становлення договірної форми взаємодії, коли співпраця базується на чітко визначених принципах та процедурах, які закріплюються відповідною угодою між молодіжною структурою та органом місцевого самоврядування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Білоконь І. Політичні події кінця 2004 року і соціально-політичні настановлення молоді / І. Білоконь // Соціальна психологія. – 2005. – № 4 (12). – С. 21-31.
2. Бортніков В. І. Політична участь і демократія: українські реалії / В.І. Бортніков. – Луцьк: Вежа, 2007. – 524 с.
3. Ворона П. Партії, вибори, місцеве самоврядування: Електоральний зріз уподобань виборців Полтавщини / За ред. д. держ. упр., проф. Ю.О. Куца / П. Ворона. – Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2007. – 144 с. – (Серія «Досвід державотворення»).
4. Головаха Є. Ставлення до влади і політичний вибір молоді України / Є. Головаха // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2002. – № 1. – С. 117-127.
5. Гажієнко Ю. Проблеми політичної соціалізації молоді в сучасних умовах / Ю. Гажієнко // Вісник НАДУ. – 2005. – № 2. – С. 417-418.
6. Добрускин М. Е. Формирование политической культуры студентов / М.Е. Добрускин // Психолого-педагогічна наука і суспільна ідеологія: Матер. методол. семінару АПН України (12 листопада 1998 р.) – К.: Гнозис, 1998. – С. 476-481.
7. Дроздова М. Динаміка політичної свідомості студентів у процесі виборчої кампанії 2004 р. / М. Дроздова // Соціальна психологія. – 2005. – № 4 (12). – С. 32-43.
8. Жадан І. Політична культура та проблеми громадянської освіти в Україні / І. Жадан, С. Кисельов, О. Кисельова, С. Рябов // Аналітичні матеріали — Київ, Тандем, 2004. – 256 с.
9. Клюенко Е. Политическое участие: теория, методология и измерение / Е. Клюенко // Социология: теория, методы, консалтинг. – 2005. – № 4. – С. 46–72.

10. Красильникова О. В. Политические предпочтения возрастных групп / О.В. Красильникова // СОЦИС. – 2000. – № 9. – С. 49-52.
11. Кулик О. Шляхи активізації соціально-політичної участі молоді в життєдіяльності сучасного українського суспільства / О. Кулик // Вісник НАДУ. – 2007. – № 3. – С. 319–326.
12. Мар'єнко Б. С. Психологічні аспекти політичної активності та радикалізму / Б.С. Мар'єнко // Наукові студії з політичної психології. – К.: ДОК-К, 1996. – Вип. 2. – С. 80 – 87.
13. Матеріали соціологічного дослідження «Ціннісні орієнтації молоді в умовах глобалізації та інформатизації суспільства» – Х.: ХНУРЕ. – 2005. – 26 с.
14. Новічков Г. Політична активність: питання методології та теорії / Г. Новічков // Студії політологічного центру «Генеза». – 2004. – № 1(9). – С.14-19.
15. Овдієнко Л. Н. Когнітивний компонент змісту політичної освіти у соціокультурному контексті / Л.Н. Овдієнко // Наукові студії із соціальної та політичної психології: Зб. статей. – К., 2002. – Вип.6 (9). – С. 131-142.
16. Петрунько О. В. Мотиви відчуження сучасної молоді від активної політичної діяльності / О.В. Петрунько // Педагогіка і психологія. – 2006. – № 1. – С. 98-101.
17. Пірен М. І. Основи політичної психології: [навч. посіб.] / М. І. Пірен. – К.: Міленіум, 2003. – 418 с.
18. Плоский К. В. Участь молоді у розвитку місцевої демократії в Україні: проблеми та перспективи / К.В. Плоский // Український соціум. – 2005. – № 1 (6). – С.101-111
19. Позняк Д. В. Інтерпретація мотивації вчинків політичних лідерів в масовій політичній свідомості (психосемантичний підхід) / Д.В. Позняк // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. – 2004. – Вип. 25 (серія «Психологічні науки»). – С. 98-102.

20. Пробийголова Н. Деякі тенденції процесу політичної соціалізації молоді / Н. Пробийголова // Політичний менеджмент. – 2005. – № 4. – С. 71-81.
21. Українські еліти в контексті місцевого і регіонального розвитку: історія та сучасність. Популярний нарис / [Пухтинський М., Власенко О., Ворона П., Лопатинський В., Обушний О.]. – Полтава: ПП Шевченко, 2009. – 160 с.
22. Фліс І.М. Основні принципи формування політичної активності студентської молоді / І.М. Фліс // Гілея (науковий вісник): Збірник наукових праць. – К., 2008. Випуск 13 – С. 208-216.
23. Ципко С. Проблеми сучасної політичної культури студентської молоді України / С. Ципко // Відродження. – 1999. – № 4. – С. 8-13.
24. Черный Е. В. Применение психоаналитически ориентированной методики в реальном моделировании политической социализации молодежи / Е.В. Черный // Проблеми політ. психології та її роль у становленні громадянина Української держави: Зб. наук. пр. / За заг. ред. М. М. Слюсаревського. – К.: Міленіум. 2007. – Вип. 5-6. – С. 79–91.

ДОДАТКИ
Додаток А «АНКЕТА»

*Кафедра педагогічної майстерності та менеджменту
 Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г.Короленка*

АНКЕТА

**«Динаміка рівня політичної активності
 студентів регіону в 2004-2009 роках»**

Шановний студенте! Нам важлива твоя думка!

Будь-ласка, уважно прочитайте запитання анкети, варіанти відповіді і підкресліть ті з них, які Вам імпонують, відповідають Вашим уявленням про динаміку рівня Вашої політичної свідомості».

Прохання бути щирими!

Особисті дані:

Прізвище _____
 Ім'я _____
 По батькові _____
 Вік _____
 Стать _____
 Місце навчання _____

1. Чи вважаєте Ви себе політично активною людиною?
 - а) так;
 - б) ні;
 - в) важко відповісти.

2. Що спонукає Вас до участі у передвиборчих кампаніях?
 - а) необхідність у поліпшенні власного фінансового становища;
 - б) прихильність до програм політичних партій і рухів;
 - в) я не беру участь у передвиборчих кампаніях;
 - д) Ваш варіант.

3. Охарактеризуйте зміну Вашої політичної свідомості у порівнянні з 2004 роком?
 - а) підвищився, адже політична свідомість в умовах економічної і політичної кризи має важливе значення;
 - б) знизився, оскільки політики не виконали своїх обіцянок;
 - в) залишився на тому ж рівні;
 - г) я не цікавлюся політичним життям.

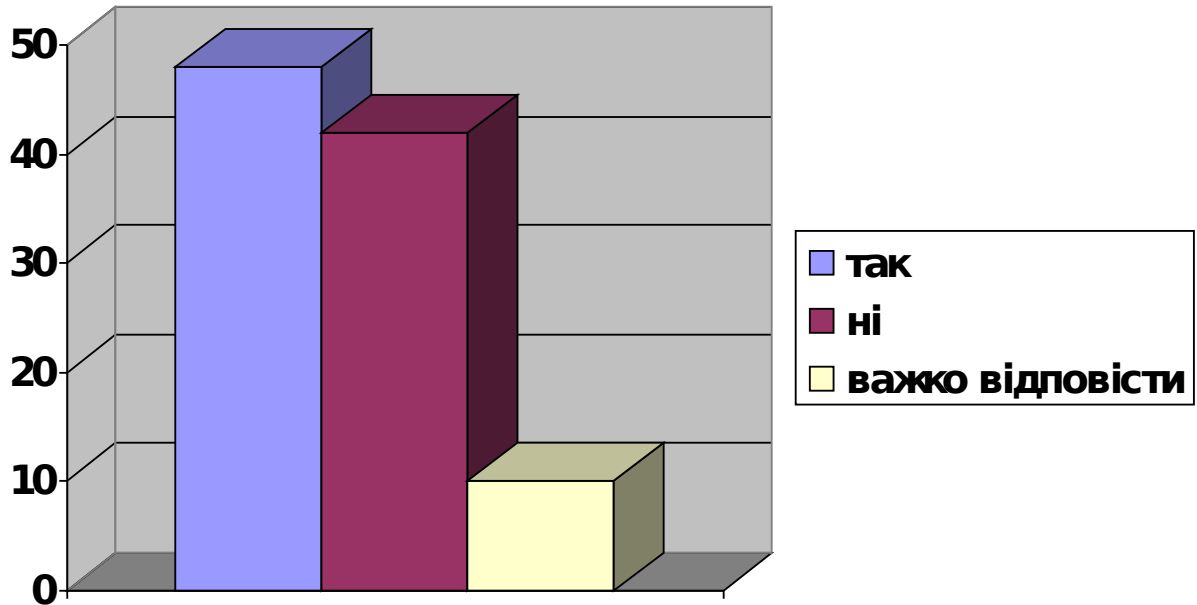
4. Політичним силам якого спрямування Ви віддавали перевагу в 2004 р.?
 - а) демократичного;
 - б) націоналістичного;
 - в) консервативного;
 - г) ліберального;
 - д) лівого;
 - е) іншого спрямування;
 - є) жодній з політичних сил.

5. Політичним силам якого спрямування Ви віддаєте перевагу зараз?
- а) демократичного;
 - б) націоналістичного;
 - в) консервативного;
 - г) ліберального;
 - д) лівого;
 - е) іншого спрямування;
 - є) жодній з політичних сил.
6. Чи брали Ви участь у президентських виборах 2004 року?
- а) так;
 - б) ні;
 - в) не пам'ятаю.
7. Чи братимете Ви участь у президентських виборах 2010 року?
- а) так;
 - б) ні;
 - в) не визначився.
8. Що може сприяти підвищенню Вашої політичної активності?
- а) омолодження списків кандидатів до Верховної та місцевих рад;
 - б) створення молодіжної політичної партії чи руху, сформованої виключно з представників студентської молоді;
 - в) виконання політичними силами своїх передвиборчих обіцянок;
 - г) нічого;
 - д) власний варіант.
9. Чи бажаєте Ви бути обраним депутатом місцевої ради?
- а) так;
 - б) ні;
 - в) не визначився.
10. Чи є Ви членом політичної партії?
- а) так;
 - б) ні.
11. Чи готові наразі Ви взяти відповідальність за стан справ у Полтавській територіальній громаді у разі призначення на вагому посаду в місцевому самоврядуванні?
- а) так;
 - б) ні;
 - в) відмовлюся від посади.

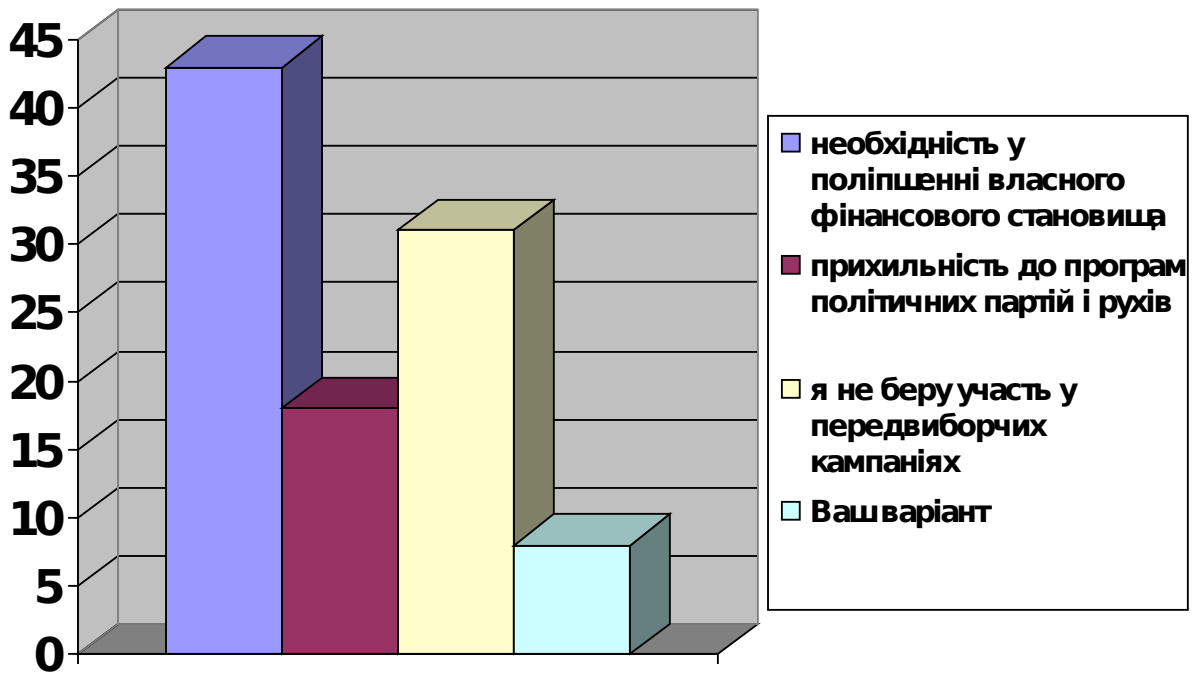
Дякуємо Вам за участь у анкетуванні!

Додаток Б «Аналіз результатів соціологічного опитування на тему
«Динаміка рівня політичної активності студентів м. Полтави
у 2004-2009 роках»

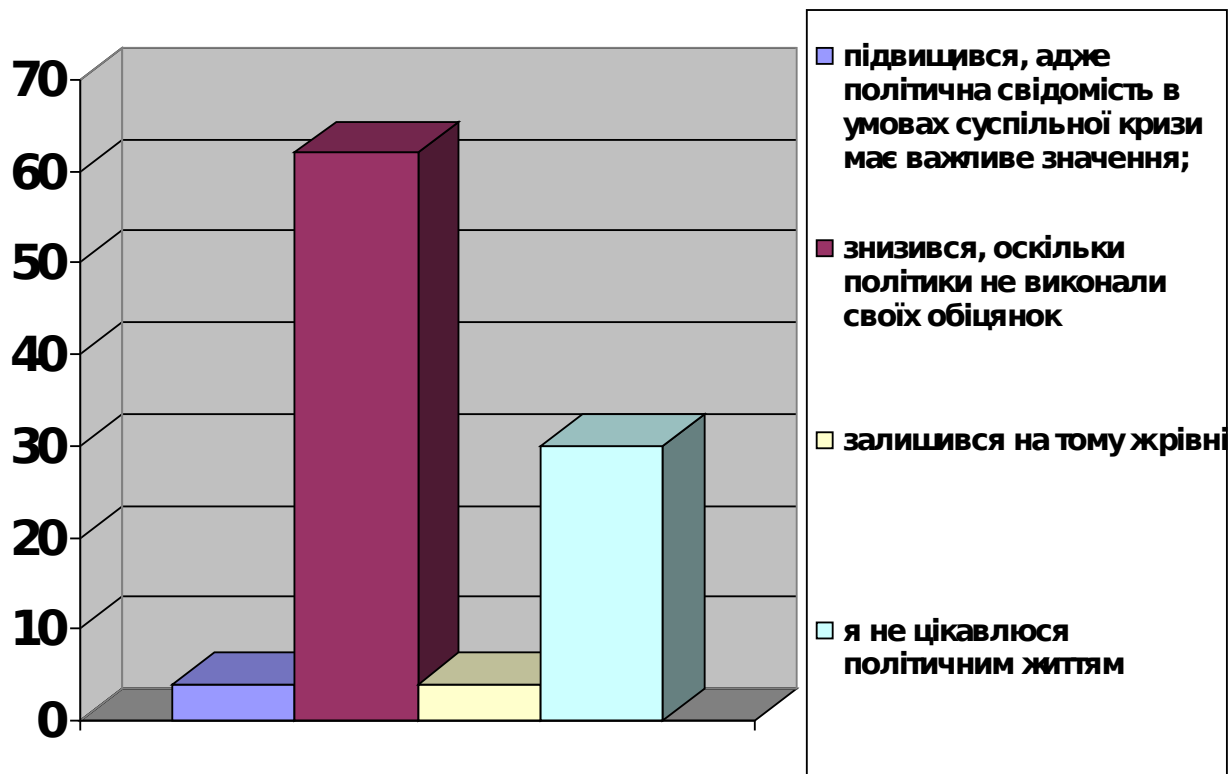
1. Чи вважаєте Ви себе політично активною людиною?

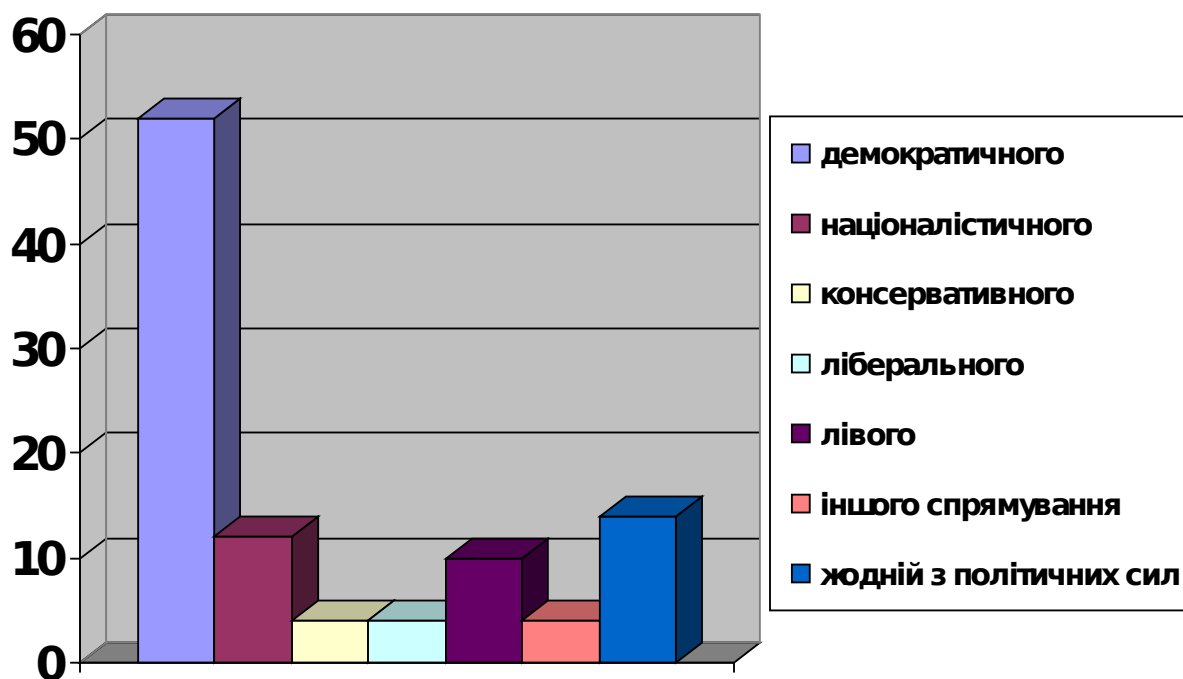
2. Що спонукає Вас до участі у передвиборчих кампаніях?

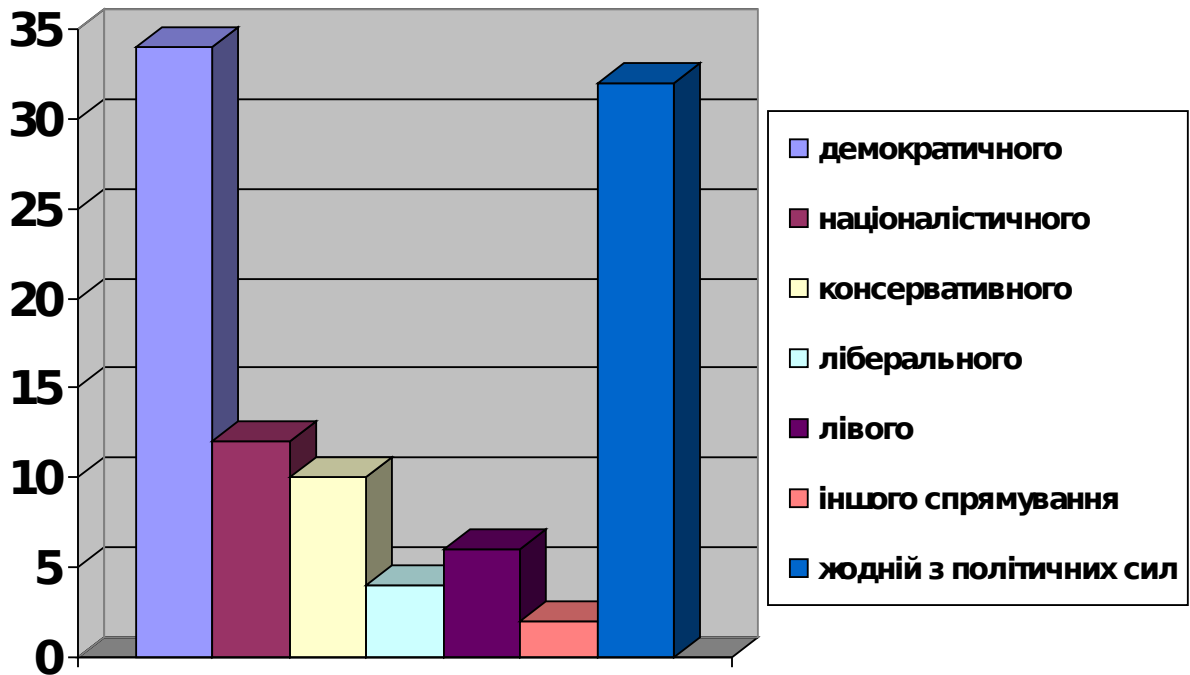
3. Охарактеризуйте зміну Вашої політичної свідомості у порівнянні з 2004 роком?

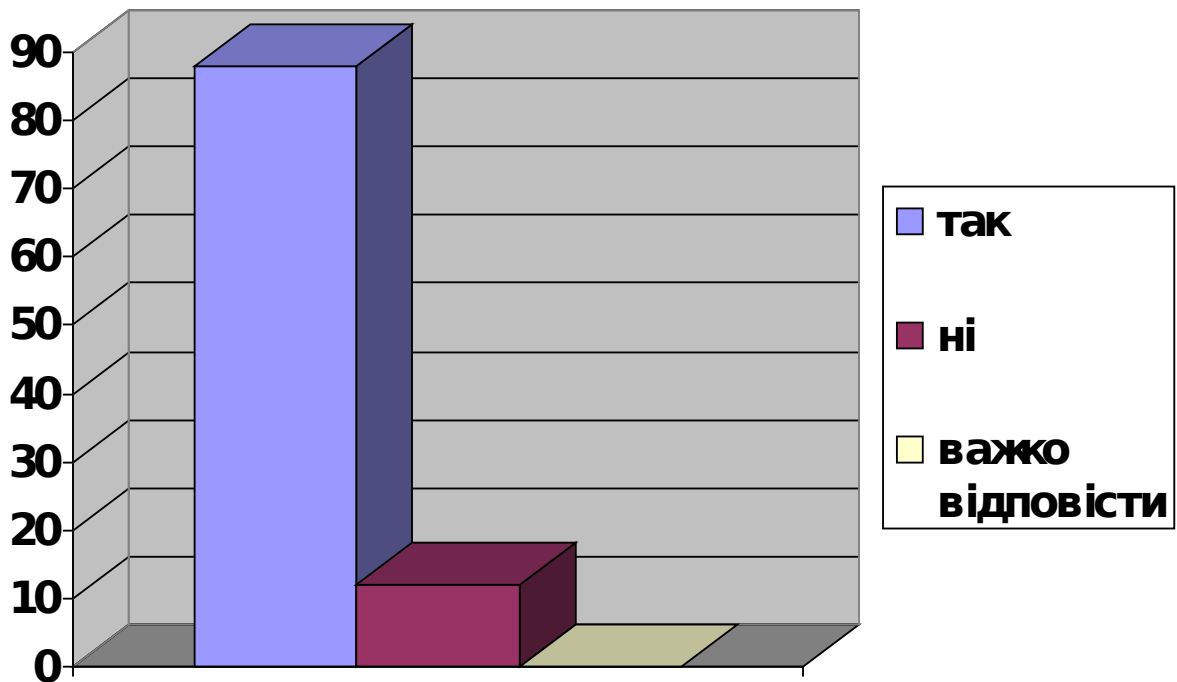
4. Політичним силам якого спрямування Ви віддавали перевагу в 2004 р.?

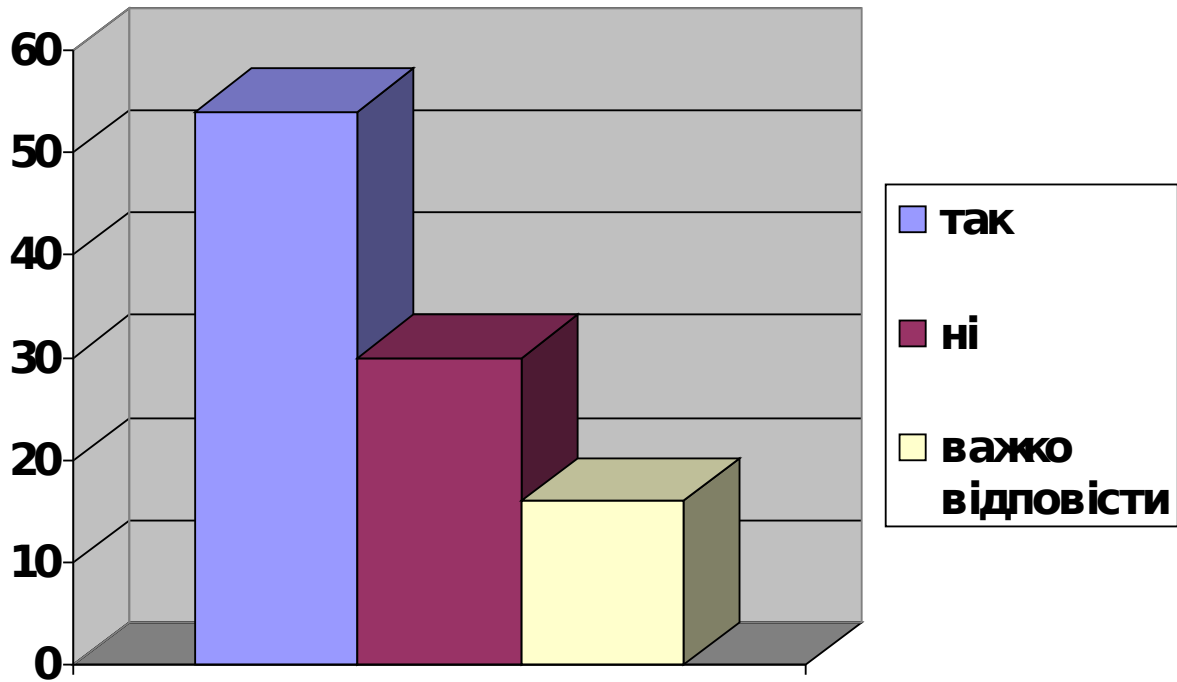
5. Політичним силам якого спрямування Ви віддасте перевагу зараз?

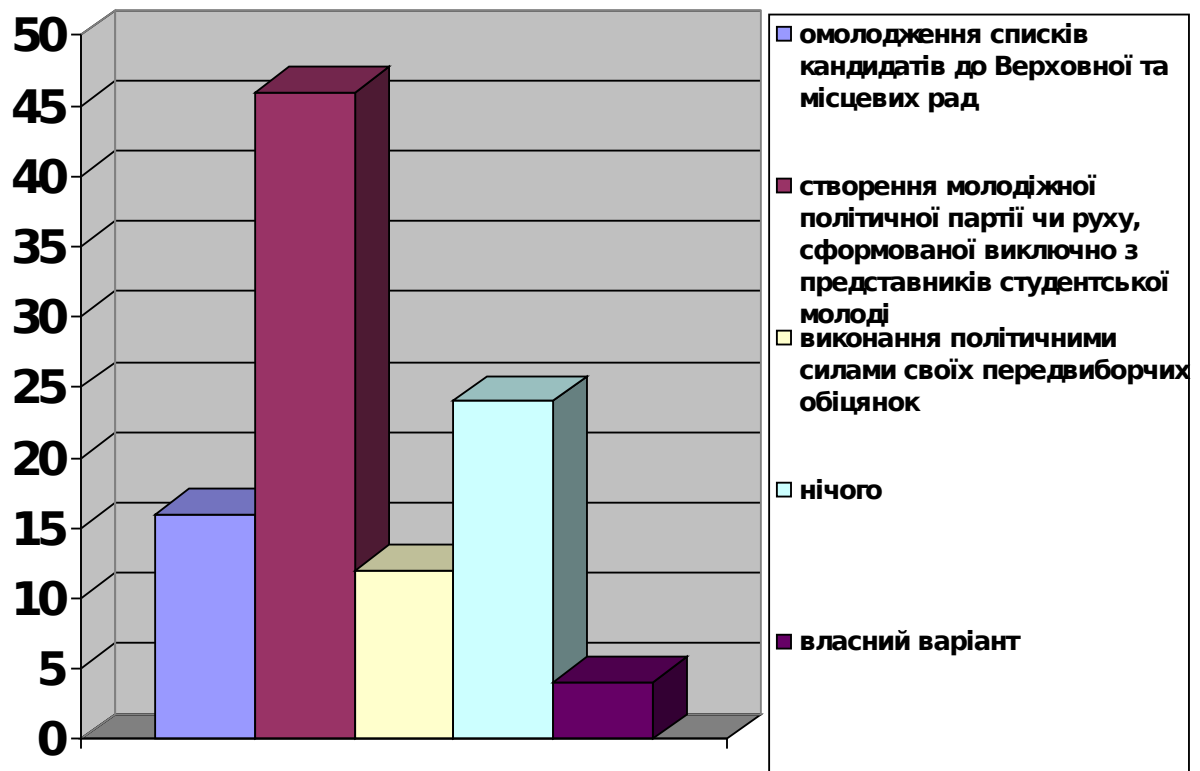
6. Чи брали Ви участь у президентських виборах 2004 року?

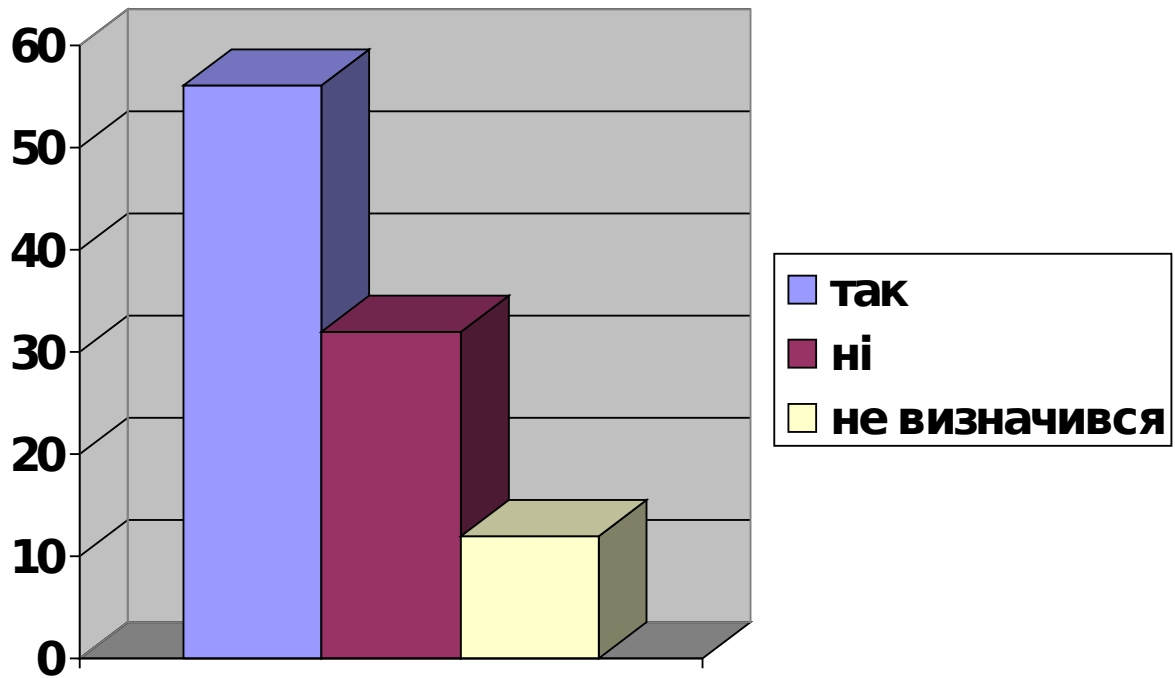
7. Чи братимете Ви участь у президентських виборах 2010 року?

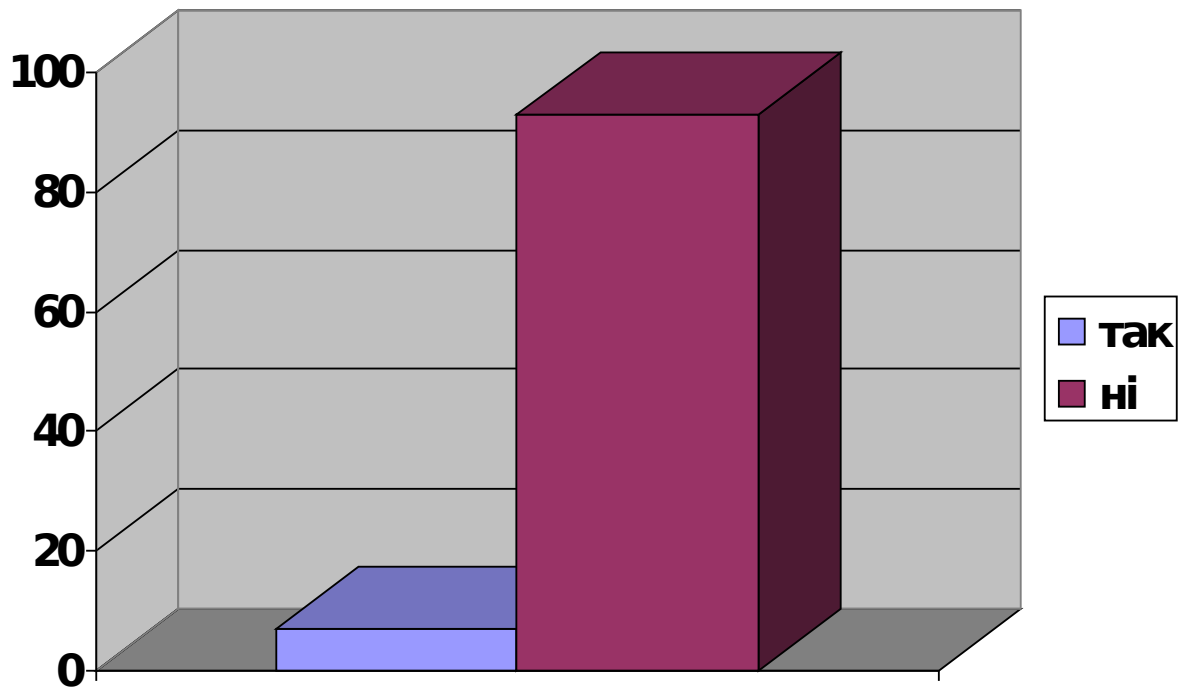
8. Що може сприяти підвищенню Вашої політичної активності?

9. Чи бажаєте Ви бути обраним депутатом місцевої ради?

10. Чи є Ви членом політичної партії?

11. Чи готові наразі Ви взяти відповідальність за стан справ у Полтавській територіальній громаді у разі призначення на вагому посаду в місцевому самоврядуванні?

